

Strasbourg, 21 November 2011

ACFC/SR/III(2011)006
/Azeri version/

**THIRD REPORT SUBMITTED BY AZERBAIJAN
PURSUANT TO ARTICLE 25, PARAGRAPH 2
OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

Received on 21 November 2011

**Azərbaycan Respublikası Hökumətinin
Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə
Konvensiyası” üzrə Üçüncü Dövri Məruzəsi**

Giriş

Azərbaycan Respublikası demokratik inkişaf yolunu seçərək, bütün milli azlıqların, habelə hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının təminatına zəmanət vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinə əsasən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin 3-cü hissəsi irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə dövlət təminatını nəzərdə tutur. Konstitusiyaya görə Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikası “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya”nın, Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”nın, “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiya”nın, “Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında YUNESKO Konvensiyası”nın və insan hüquqları sahəsində digər əsas beynəlxalq və regional sənədlərin iştirakçısıdır.

Müstəqilliyin bərpa olunduğu ilk illərdən etibarən ölkəmizdə milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətinin inkişafı üçün zəruri hüquqi və təşkilati tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, 16 sentyabr 1992-ci il tarixində imzalanmış «Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıq, azsaylı xalq və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətinin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə müəyyən edilmiş vəzifələr məsul icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən ötən dövr ərzində yerinə yetirilmişdir.

Fərmanda milli azlıq, azsaylı xalq və etnik qrupların mədəni, dil və dini hüquq və azadlıqlarının qorunub saxlanılması, inkişaf etdirilməsi; milli adət və ənənələrə əməl edilməsi, dini mərasim və ayinlərin tam azad icra edilməsi, ibadət yerlərinin qorunub saxlanılması, onlardan istifadə olunması; milli sənətkarlıq, pəşə, özfəaliyyət yaradıcılığı və xalq sənətlərinin sərbəst inkişaf etdirilməsi; bütün millətlərin tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması; əhali üçün əhəmiyyətli olan yerlər, qoruqlar, parklar və digər təbiət obyektlərinin mühafizə olunub saxlanılması istiqamətində dövlət yardımının və hökumət siyasətinin həyata keçirilməsi bütün dövlət qurumlarına bir vəzifə kimi tapşırılmışdır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan əhalisinin tərkibi həm etnik, həm dini, həm də məzhəb baxımından zəngindir. Belə ki, müxtəlif tarixi dövrlərdə çoxsaylı etnik qruplar Azərbaycanda məskunlaşmış, yerli əhali ilə qaynayıb-qarışmış, qohumluq əlaqələri qurmuşlar. Bunun nəticəsidir ki, çoxsaylı etnik qrupların Azərbaycanda yaşamasına və etnik tərkibin müxtəlif olmasına baxmayaraq, minilliklər boyu heç bir milli azlıq buradan başqa bir əraziyə köçürülməmiş, hər bir azlıq milli və dini kimliyini qoruyub saxlamışdır.

Ayrı-seçkilik, irqçilik və ksenofobiya ilə mübarizə dövlətimizin və onun müvafiq qurumlarının əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Azərbaycanda heç bir zaman irqçilik və ksenofobiya olmamış, ölkəmiz tarixən həmişə dözümlülük ənənələri olan məkan kimi tanınmışdır.

Hazırkı mərhələdə Azərbaycanda həyata keçirilən milli-siyasi kurs əsasən aşağıdakı başlıca sahələri əhatə edir: dövlət suverenliyi və ərazi bütövlüyü prinsipinin təmin edilməsi; Azərbaycanda xalqlar və dinlər arasında qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanan münasibətlərin və etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanması; milli azlıqların müdafiəsi ilə bağlı ölkə Konstitusiyasının, eyni zamanda beynəlxalq saziş və müqavilələrin tələblərinin yerinə yetirilməsi; milli qanunvericilik bazasının beynəlxalq standartlara uyğun olaraq təkmilləşdirilməsi; milli azlıqların sosial-iqtisadi və etnik-mədəni inkişafına dövlət yardımının təmin edilməsi.

Müstəqillik illərində Azərbaycanda ardıcıl olaraq həyata keçirilən bu strategiya milli azlıqların müdafiəsi ilə bağlı dövlət siyasətinin uğurunu təmin etmiş, ölkədə yaşayan milli azlıqların dil və mədəniyyətinin inkişafında, milli-mədəni özünəməxsusluğun qorunub saxlanmasında, millətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsində mühüm nailiyyətlər əldə olunmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu və ona bitişik yeddi rayonu Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunduğu üçün Azərbaycan Respublikası bu ərazilərdə Avropa Şurasının "Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası"nın müddəalarını həyata keçirilmək iqtidarında deyil.

I HİSSƏ

a) Ölkədə azlıqların 50-dək milli mədəniyyət mərkəzi, eyni zamanda milli azlıqların problemləri ilə məşğul olan bir çox QHT-lər fəaliyyət göstərir. Qeyd edilməlidir ki, milli azlıqların qorunması ilə bağlı bütün rəsmi və digər ictimai-mədəni tədbirlərdə bu təşkilatlar fəal iştirak edirlər.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyinə əsasən "Yeni fikir" Jurnalist Həmrəyliyi İctimai Birliyinin təşkilatçılığı və azlıqlara mənsub təhsil, mədəniyyət, incəsənət və digər sahə nümayəndələrinin iştirakı ilə "Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarında yaşayan milli azlıqların etnik mədəniyyətinin inkişafına dəstək" layihəsi çərçivəsində dəyirmi masa və konfranslar keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycan Gənclərinin Avropaya İntegrasiyası" İctimai Birliyi azlıqların milli mədəniyyət mərkəzlərinin və milli azlıqlara mənsub

gənclərin geniş spektrinin iştirakı ilə “Azərbaycan Gəncləri 2011-2015-ci illərdə” Dövlət Proqramının müzakirəsinə həsr olunmuş toplantı keçirilmiş, tədbirdə milli azlıqlara mənsub gənclərin bu proqramın icra olunmasında yeri və rolu barədə ətraflı diskussiya və müzakirələr aparılmışdır.

b) Azərbaycan Respublikasının Dini qurumlarla iş üzrə Dövlət Komitəsi ikinci monitorinq dövrünün nəticələrinin din sahəsi ilə bağlı məqamlarının yayılması və təbliği istiqamətində müəyyən tədbirlər görmüşdür. Qeyd edilən tədbirlər “Dövlət və Din” jurnalı, “Cəmiyyət və Din” qəzeti vasitəsilə də həyata keçirilmişdir. Həmin jurnal və qəzet dini qurumlara, habelə, müvafiq dövlət orqanlarına və qeyri-hökumət təşkilatlarına, eləcə də milli və dini azlıqların üstünlük təşkil etdiyi dini icmalara mütəmadi olaraq pulsuz göndərilmişdir.

c) Milli azlıqların sosial və mədəni hüquqlarına hörmət, onların mədəniyyətinin dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsi, mədəni irs, adət-ənənə, dil və dini xüsusiyyətlərinin qorunması Azərbaycan Respublikasının siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir. Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıqların tarixi vətəni olan ölkələrin səfirlikləri və nümayəndəlikləri ilə iş, milli azlıqları təmsil edən mədəniyyət mərkəzləri və cəmiyyətləri ilə əməkdaşlıq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2006-cı il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planının müvafiq bəndinə əsasən azlıqların etnik-mədəni irsinin qorunması istiqamətində həyata keçirilən ardıcıl və məqsədyönlü fəaliyyət dövlətin milli azlıq məsələsinə ciddi diqqət və qayğısının göstəricisidir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı və respublikanın görkəmli alim və mütəxəssislərinin, hökumət və parlament nümayəndələrinin, azlıqların milli mədəniyyət mərkəzlərinin, QHT-lərin iştirakı ilə “Azsaylı xalqların mədəni irsi və müasirlik” (2006-cı il) “Milli azlıqların mədəni irsinin qorunması” (2008-ci il), “Qloballaşma dövründə Azərbaycanda etnik mədəniyyət” (2011-ci il) mövzularında elmi konfranslar təşkil edilmiş və milli azlıqların qorunması və sosial-mədəni hüquqları ilə bağlı aktual məruzələr dinlənilmişdir. Konfransların materialları “Musiqi dünyası” jurnalında çap olunmuş, eyni zamanda respublika mətbuatında geniş işıqlandırılmışdır.

Qeyd olunan tədbirlər çərçivəsində Bakıda Muzey Mərkəzinin sərgi salonunda milli azlıqların etnoqrafiyasını, həyat və yaşayış tərzini əks etdirən böyük fotosərgi nümayiş etdirilmişdir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə 2006-cı ildən etibarən Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı, Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrı, Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı kimi nüfuzlu mədəniyyət ocaqlarında “Azərbaycan-doğma diyar” devizi altında milli azlıqların incəsənətinə həsr olunmuş 3 festival keçirilmiş, festivallarda Bakı şəhərində və respublikamızın 15-dək rayonunda fəaliyyət göstərən və demək olar ki, bütün milli azlıqları təmsil edən, 800 nəfər iştirakçını özündə birləşdirən 40-dan çox kollektiv iştirak etmişdir. Bu tədbirlər barədə ölkənin televiziya kanallarında və KİV-də, o cümlədən milli azlıqların dillərində nəşr olunan mətbu orqanlarda hərtərəfli məlumat verilmiş, qala-konsertlər İctimai Televiziya tərəfindən geniş

işıqlandırılmış, ən yaxşı kollektivlər Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən fəxri fərmanlarla mükafatlandırılmışdır.

Keçən dövr ərzində milli azlıqların musiqi mədəniyyətini əks etdirən “Azərbaycanın ənənəvi musiqi atlası” və “Azərbaycan etnik musiqisinə həsr olunmuş albom” hazırlanmış və ictimaiyyətə təqdim olunmuşdur.

Məlum olduğu kimi, 2001-ci ildən 21 may tarixi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən “Mədəni müxtəliflik, dialoq və inkişaf” Beynəlxalq günü kimi qeyd olunur. Bu məqsədlə, 20 may 2010-cu il tarixdə Bakı şəhərində “Mədəni müxtəliflik, dialoq və inkişaf” beynəlxalq gününə həsr olunmuş mərasim və onun çərçivəsində Azərbaycanda 2010-cu ildən etibarən qüvvəyə minmiş “Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında YUNESKO Konvensiyası”nın təqdimatı keçirilmişdir. Tədbirdə azlıqların milli mədəniyyət mərkəzlərinin, beynəlxalq təşkilatların, QHT-lərin, elmi-mədəni ictimaiyyətin və rəsmi dövlət strukturlarının nümayəndələri iştirak etmişlər.

BMT Baş Assambleyasının qətnaməsinə uyğun olaraq, “Dünya etiqadlararası həmahənglik həftəsi” Azərbaycanda geniş qeyd edilmişdir. Tədbirlər çərçivəsində 1-7 fevral 2011-ci ildə Respublika Milli Kitabxanasında dinlər və etiqadlar arasında qarşılıqlı hörmət, etimad, humanizm və xeyirxahlıq ideyalarını təbliğ edən kitabların sərgisi təşkil edilmiş, 4 fevral 2011-ci ildə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birgə “Vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda konfessiyalararası harmoniya: dialoq və dinc yanaşı yaşamaq” mövzusunda Dəyirmi masa keçirmişdir. Ölkədə fəaliyyət göstərən konfessiyaların nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən Dəyirmi masaya hökumət nümayəndələri, millət vəkilləri və elm adamları qatılmışlar.

2011-ci ilin 21 may tarixində Muzey Mərkəzində “Ümumdünya Dialoq və İnkişaf üçün Mədəni Müxtəliflik Günü” münasibətilə keçirilən “Rus muzeyi: virtual filial” informasiya-maarifləndirici mərkəzinin məktəblilər və tələbələr üçün muzey-tədris proqramının təqdimatı keçirilmişdir. Bu hadisə milli azlıqların mədəniyyət və incəsənətinin yüksək səviyyədə təşviq olunmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Ölkədə bu istiqamətdə milli səviyyədə keçirilən tədbirlərlə yanaşı, beynəlxalq miqyasda da mühüm tədbirlər həyata keçirilir.

“Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin “Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” mövzusunda konfransın Bakı şəhərində keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 noyabr 2008-ci il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq 2008-ci ilin dekabrın 2-3-də Bakıda Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin konfransı keçirilmişdir.

“Bakı-İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı-2009” Mədəniyyət ili çərçivəsində Bakı şəhərində 2009-cu ilin 13-15 oktyabr tarixində İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin VI Konfransı keçirilmişdir. 2009-cu il İslam Mədəniyyət Paytaxtı İli çərçivəsində regionlarda mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, milli azlıqların öz mədəniyyətlərini yüksək səviyyədə nümayiş etdirmələri üçün şərait yaradılmışdır.

“Mədəniyyətlərəarası dialoqa dair Bakı Prosesi”nin davamı olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin dəstəyi ilə 7-9 aprel 2011-ci il tarixində Bakıda “Ümumdünya Mədəniyyətlərəarası Dialoq Forumu” (World Forum for Intercultural Dialogue) Bakı şəhərində yüksək səviyyədə təşkil edilmişdir. Forumda 102 ölkədən nümayəndə, 10-dan çox beynəlxalq qurumdan rəhbər şəxslər, 20-yə yaxın ölkədən nazir, dünyanın nüfuzlu beyin mərkəzlərinin və media qurumlarının nümayəndələri, ümumilikdə dünya üzrə 500-ə yaxın xarici ölkə nümayəndəsi iştirak etmişdir.

Forum “Sülh və dialoqa nail olmaq üçün mədəniyyətlərəarası anlaşma və mədəni müxtəliflik”, “Mədəniyyətlərəarası dialoqu mənalı etmək: mədəniyyət, incəsənət və irs”, “Qadınlar mədəniyyətlərəarası dialoqun vacib iştirakçıları kimi”; “Texnologiya, sosial media və jurnalistikanın mədəniyyətlərəarası əlaqələrə təsiri”; “Dünya dinləri arasında mədəniyyətlərəarası dialoq” mövzularına həsr olunmuşdur. Tədbirin yekun mərasimindən əvvəl YUNESKO, BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı və Avropa Şurası tərəfindən mədəniyyətlərəarası dialoq və əməkdaşlığın inkişafına dair yeni təşəbbüs və layihələrin təqdimatları keçirilmişdir. Bununla yanaşı, Forum çərçivəsində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının təşkilatçılığı ilə “Müasir dünyada dialoq fəlsəfəsi və mədəni müxtəliflik” mövzusunda beynəlxalq konfrans və Avropa Şurasının təşkilatçılığı ilə “Mədəniyyətlərəarası Şəhərlər” layihəsinə üzv şəhərlərin merlərinin və nümayəndələrinin iştirakı ilə tədbir keçirilmişdir.

Keçirilmiş bütün bu tədbirlər, milli azlıqlar da daxil olmaqla, xalqlar arasında mədəniyyətlərəarası dialoqun təşviqində mühüm rol oynamaqla yanaşı, müxtəlif mədəniyyətlər, xüsusilə qərb ilə islam dünyası arasında mədəniyyət körpüsü yaradaraq, fərqli sivilizasiyalar arasında dialoqun inkişafına xidmət edəcəkdir.

2009-cu il noyabr ayının 6-7-də Bakıda “Dinlərarası dialoq: qarşılıqlı anlaşmadan birgə əməkdaşlığa doğru” mövzusunda beynəlxalq konfrans təşkil olunmuşdur. Həmin konfransda 4 qitədən, 31 ölkədən, 8 beynəlxalq təşkilatdan 167 qonaq iştirak etmişdir.

Mühüm tədbirlərdən biri də 2010-cu il aprel ayının 26-27-də Bakıda keçirilmiş “Dini liderlərin ümumdünya sammiti” olmuşdur. Sammit Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin və Rus Ortodoks Kilsəsinin təşəbbüsü ilə keçirilmişdir. Tədbir Azərbaycan Respublikası Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilmişdir.

Hazırda Bakıda “Dövlət-din münasibətləri: tarixi ənənələr və yeni yanaşmalar” mövzusunda beynəlxalq konfransın keçirilməsinə hazırlıq işləri aparılır.

Ötən müddət ərzində ölkədəki tolerantlıq mühitinin möhkəmləndirilməsi, dini qurumların fəaliyyətinin genişlənməsinə lazımi şəraitin yaradılması, müxtəlif konfessiyalara mənsub dini ibadət evlərinin tikintisi və bərpaasına dəstək verilməsi prioritet istiqamətlərdən biri olmuşdur. Bibiheybət, Təzəpir, İçərişəhər Cümə, digər məscid və ziyarətgahlarda əsaslı bərpa və yenidənqurma işləri aparıldıqdan sonra dindarların istifadəsinə verilmişdir. Hazırda Bakıda Əjdərbəy, Həzrəti Məhəmməd, Şamaxıda Cümə məscidlərində və Gəncədə İmamzadə ziyarətgah kompleksində bərpa və yenidənqurma işləri davam etdirilir.

Eyni zamanda, milli azlıqların yaşadıkları bölgələrdə, o cümlədən Qusar, Xaçmaz, Quba, Şabran, Zaqatala, Balakən, Qax, Astara, Lerik, Lənkəran, Masallı,

Şəki və Oğuz rayonlarında tarixi-dini abidələr və ibadət evləri bərpa edilmiş, yeniləri inşa olunmuşdur.

Bundan əlavə, hökumət tərəfindən Sovet dövründə təyinatı üzrə istifadə edilməyən “Jen Mironosets” məbədi Rus Ortodoks Kilsəsinə qaytarılmış və məbəd azərbaycanlı iş adamının vəsaiti hesabına əsaslı şəkildə təmir edilmişdir.

Bakının mərkəzində Roma-Katolik kilsəsi inşa olunmuş və 7 mart 2008-ci ildə onun rəsmi açılış mərasimi keçirilmişdir. 2011-ci ilin mayında Azərbaycan Respublikası və Müqəddəs Təxt-tac arasında “Katolik kilsəsinin Azərbaycan Respublikasında hüquqi statusu haqqında” Saziş imzalanmışdır.

Bakıdakı tarixi Lüteran Kilsəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə təmir olunmuş və 30 dekabr 2010-cu ildə kilsənin açılışı olmuşdur. Kilsədə Lüteran dini icmasının dini ibadət və mərasimlər keçirməsinə lazimi şərait yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təşəbbüsü və dəstəyi ilə Dağ yəhudiləri üçün Bakı şəhərinin mərkəzində yeni sinaqoq inşa edilmiş və 5 aprel 2011-ci il tarixində həmin ibadət ocağının açılış mərasimi keçirilmişdir. Memarlıq xüsusiyyətlərinə və ölçülərinə görə tək-cə Azərbaycanda deyil, regionda digər yəhudi məbədlərindən fərqlənən sinaqoqun açılış mərasimində rəsmi şəxslər, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən dini konfessiyaların rəhbərləri, yəhudi icmasının üzvləri, eləcə də İsrail, Rusiya və digər ölkələrdən qonaqlar iştirak etmişlər.

Quba rayonunun Qırmızı qəsəbəsində Giləki sinaqoqunun əsaslı təmirdən sonra 3 oktyabr 2010-cu ildə açılış mərasimi keçirilmişdir. Hazırda həmin qəsəbədə 2, ümumilikdə ölkədə 6 sinaqoq fəaliyyət göstərir (Bakıda – 2, Qubada – 2, Oğuzda – 2). Ötən müddət ərzində Oğuz rayonundakı iki sinaqoqda da təmir işləri aparılmışdır.

1 iyun 2011-ci ildə isə Qax rayonu Əlibəyli kəndində gürcü-ortodoks məbədi olan Müqəddəs Nino kilsəsinin təmirdən sonra açılış mərasimi keçirilmişdir. Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yerləşən Çotari kilsəsində də hazırda təmir işləri aparılır.

Qeyd edilməlidir ki, Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində 876 tarixi, mədəni və dini abidə qalmışdır ki, bunlardan 87-si məscid, 68-i türbə, 31-i isə alban məbədidir. Daxil olan məlumatlar təsdiqləyir ki, onların, demək olar ki, hamısı məhv edilmişdir. Bundan əlavə indiki Ermənistan ərazisində olan minlərlə tarixi-mədəni abidəmiz dağıdılmışdır.

d) Ötən dövrdə milli azlıqların kompakt yaşadıqları bölgələrdə Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”nın müddəaları ilə bağlı hüquqi maarifləndirmə işləri aparılmışdır. Cari il ərzində respublikanın daxili işlər orqanlarının əməkdaşları ilə Bakı şəhər Baş Polis İdarəsində, Quba, Şəki, Lənkəran, Gəncə, Yevlax şəhər, rayon polis orqanlarında “İnsan hüquqları”, “Milli azlıqların hüquqları”, “Dini etiqad azadlığı” mövzularında bölgələr üzrə seminar-müşavirələr keçirilmiş, bu sahədə daxili işlər orqanları tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə qarşılıqlı işin əsas istiqamətləri, mövcud problemlər barədə şəxsi heyətə ətraflı məlumat verilmişdir.

Daxili işlər orqanlarının şəxsi heyətinin peşə hazırlığı məşğələlərində “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya”, “Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsi”, Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi

haqqında Çərçivə Konvensiyası” və “Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiya” kimi mövzulara geniş yer ayrılmışdır.

2011-ci ilin may ayının 18-dən iyun ayının 18-dək respublikamızda keçirilən “İnsan hüquqları ayı” çərçivəsində Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında “Milli azlıqların və miqrantların hüquqları: hüquqi aspektlər və implementasiya” mövzusunda dəyirmi masa keçirilmişdir.

Ölkədə mövcud olan tolerantlıq ənənələrinin və qarşılıqlı hörmətin möhkəmləndirilməsi, eləcə də Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”nın təbliği məqsədilə respublikanın bütün şəhər və rayonlarında, eləcə də milli və dini azlıqların kompakt yaşadığı ərazilərdə “Azərbaycanda dövlət-din münasibətləri”, “Dövlət-din münasibətlərinin hüquqi bazası”, “Terrorizmə və zorakılığa qarşı mübarizədə dinlərin yeri və rolu”, “Dinlərarası dialoq”, “Dini azlıqlar və onların hüquqları” və s. mövzularda seminar-treninglər təşkil olunmuşdur. Bütövlükdə üçüncü məruzənin hazırlanması üçün nəzərdə tutulmuş müddətdə (2007-ci ildən bəri) 470 müxtəlif növ tədbir keçirilmişdir. Həmin seminarlar illər üzrə müəyyən olunmuş qrafik əsasında keçirilir. Təşkil edilmiş konfrans və dəyirmi masalarda, milli və dini azlıqların nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilmiş seminarlarda Avropa Şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”na, xüsusilə onun aidiyyəti maddələrinə geniş yer verilmiş və tanıtılması istiqamətində iş aparılmışdır.

Bu sahədə maarifləndirici məlumatlara “Dövlət və Din” jurnalı, “Cəmiyyət və Din” qəzetində də vaxtaşırı yer ayrılmışdır.

Ümumiyyətlə, həyata keçirilmiş tədbirlərdə dini və milli azlıqların, bu sahədə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarının, eləcə də dini qurumların nümayəndələrinin fəal iştirakı təmin olunur.

Bakı şəhərinə daxil olan rayon icra hakimiyyətləri, polis idarələri və gənclər təşkilatları ilə birlikdə bir sıra orta məktəblərdə “Azərbaycanda dinlər və təriqətlər” mövzusunda, Bakı İslam Universitetində, habelə, Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidməti ilə birlikdə məhkumların vicdan və dini etiqad azadlıqlarına dair maarifləndirmə işinin aparılması məqsədilə əksər cəzaçəkmə müəssisələrində treninqlər keçirilmişdir.

Eyni zamanda, Azərbaycanın bir sıra ali təhsil müəssisələrində, o cümlədən Gəncə və Lənkəran Dövlət universitetlərində, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun filiallarında, bölgələrdəki orta ixtisas məktəblərində gənclərə hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquqi normalar və insan hüquq və azadlıqları barədə mütəmadi məlumatlar verilmiş, etnik-dini ekstremizm və radikalizmin sülh və əmin-amanlıq işinə yaratdığı təhlükə və təhdidlərin müzakirəsinə həsr edilmiş görüşlər keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birgə uşaqların sağlam ruhda tərbiyəsinə diqqətin artırılması, dini cəhətdən maarifləndirilməsi və zərərli vərdişlərdən çəkindirilməsi məqsədilə “Uşaq və yeniyetmələrin tərbiyəsində mənəvi və dini dəyərlərin rolu” mövzusunda Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən bir sıra orta məktəblərdə seminarlar keçirilmişdir.

II HİSSƏ

A. Nazirlər Komitəsi tərəfindən verilmiş tövsiyələrə münasibətdə görülən tədbirlər:

I tövsiyə

Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik sahəsində milli, irqi və dini nifrət və düşmənçiliyi qadağan edən bir sıra normativ-hüquqi aktlar qəbul olunmuşdur. Buraya Konstitusiya və “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu daxil olmaqla “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmaq barədə” və “Deportasiya olunmuş şəxslərin, milli azlıqların və xalqların hüquqlarının bərpası ilə bağlı məsələlərə dair Sazişin təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin irqi ayrı-seçkiliyi qadağan edən 387, 2274, 603, 1357, 210, 873 sayılı Sərəncamları, Cinayət və İnzibati Xətalər məəcəllələri və s. qanunvericilik aktları daxildir. Mövcud qanunvericilik cəmiyyətdə bu istiqamətdə hüquqi nizamasalmanı həyata keçirməyə imkan verir.

Çərçivə Konvensiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı ilk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, ötən müddət ərzində bu sahəyə aid qanunvericilik bazasında xeyli dəyişikliklər edilmişdir. Qanunvericilikdə dəyişikliklərin layihəsi hazırlanarkən ölkə ərazisində yaşayan və fəaliyyət göstərən çoxmillətli və çoxdini etnik qrupların vicdan azadlığı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Əsas məqsəd uzun dövrlər ərzində azərbaycanlılarla birgə harmoniya və qardaşlıq şəraitində yaşayan azlıqların ən böyük nailiyyəti olan dini və milli dözümlülük ənənələrinin möhkəmləndirilməsi və onu yad təsirlərdən qorumaq olmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, indiyədək Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına iki dəfə (24.08.2002 və 18.03.2009-cu illərdə) referendum vasitəsilə əlavə və dəyişikliklər olunmuşdur. Son referendumdə dini etiqad azadlığının normativ əsası olan üç maddəyə mühüm əlavələr edilmişdir. Məsələn, 18-ci maddə dövlət - din münasibətlərinin əsasını və hüquqi vəziyyətini müəyyən edən mühüm normadır. Bu normada dinin dövlətdən ayrı olması, bütün dini etiqadların qanun qarşısında bərabərliyi göstərilmişdir. Bu maddə ilə dövlət dinlərə qarşı konstitusiyaya səviyyəsində özünün ali niyyətini bəyan edir. İkinci hissədə insan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin yayılması və təbliğinin qadağan olması göstərilir. Bu yenilik yeni yaranmış qeyri-ənənəvi cərəyanların ölkədəki dini duruma zərərli təsirinin qarşısını almağa və müxtəlif dinə mənsub olan insanların bərabər səviyyədə hüquqlarının təmin edilməsinə yönəlmiş addım hesab edilir.

Bundan başqa “Bərabərlik hüququ” adlanan 25-ci maddəyə iki yeni – IV və V bəndlər əlavə edilmişdir. Həmin maddənin 3-cü hissəsinə görə “dövlət, irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə

görə məhdudlaşdırmaq qadağandır”. Bu bənddə nəzərdə tutulmuş müddəalar real həyatda öz əksini tapmışdır və bilavasitə milli və dini azadlıqların hüquqlarının müdafiəsinə yönəlmişdir. Buna baxmayaraq, konstitusiya səviyyəsində belə təminatın gücləndirilməsi məqsədilə aşağıdakı yeni bəndlər qəbul edilmişdir:

“4. *Heç kəsə bu maddənin III hissəsində göstərilən əsaslara görə zərər vurula bilməz, güzəştlər və ya imtiyazlar verilə bilməz, yaxud güzəştlərin və ya imtiyazların verilməsindən imtina oluna bilməz.*

5. *Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir”.*

Göründüyü kimi, bu bəndlər bütün şəxslər, o cümlədən müxtəlif milli və dini qruplar arasında hüquq bərabərliyinin təmin edilməsinə xidmət edir, eləcə də bu hüquqların mühafizəsində dövlət hakimiyyəti nümayəndələrinə imperativ göstərişlər verir.

Dini etiqad azadlığının əsas prinsiplərini özündə əks edirən 48-ci Maddəyə (Vicdan azadlığı) ciddi dəyişikliklər edilmişdir. Həmin maddənin mətni aşağıdakı kimidir:

“1. *Hər kəsin vicdan azadlığı vardır.*

2. *Hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır.*

3. *Dini mərasimlərin yerinə yetirilməsi, ictimai qaydanı pozурса və ya ictimai əxlaqa zidd deyildirsə, sərbəstdir.*

4. *Dini etiqad və əqidə hüquq pozuntusuna bəraət qazandırmır.” Əlavə edilmiş bəndə görə isə “Heç kəs öz dini etiqadını və əqidəsini ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz”.*

Konstitusiyanın dinə aid maddələrinə olunmuş əlavələr dövlətin vətəndaşların və dini azlıqların mənafeyinin qorunmasında maraqlı olduğunu göstərir.

Qanunvericiliyə din ilə bağlı insan hüquqları baxımından edilmiş dəyişikliklər bununla məhdudlaşmır. Bu sahəyə aid əsas tənzimləyici qanunlardan biri olan “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa Konstitusiya yeniliklərinə uyğun xeyli əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir. Məsələn, adı çəkilən Qanunun preambula hissəsində və “Dini etiqad azadlığı” adlanan 1-ci maddəsində Konstitusiyada olan əlavələr və dəyişikliklər qanunvericiliyə uyğun olaraq bu Qanuna da daxil edilmişdir. 1-ci maddənin 2-ci hissəsinə əsasən, “şəxsin dini etiqadını ifadə etməsinə, ibadətlərdə, dini ayin və mərasimlərdə iştirak etməsinə və ya dini öyrənməsinə hər hansı maneə törədilə bilməz. Heç kəs öz dini etiqadını ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz. Dini etiqadın və dini həyat tərzinin zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq ediləcəyi ilə hədələməklə, habelə irqi, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik yaratmaq məqsədi ilə təbliğinə yol verilmir. İnsan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin (dini cərəyanların) yayılması və təbliği qadağandır”. Həmin düzəlişlərin layihələri

hazırlanarkən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr rəhbər tutulmuşdur.

Bundan başqa, hüquqi məsuliyyətin növlərini özündə əks etdirən Azərbaycan Respublikasının Cinayət, İnzibati Xətalər və Cinayət-Prosessual məəcəllələrinə mühüm dəyişikliklər edilmişdir. Cinayət Məcəlləsinin 283-cü maddəsinə əsasən, “milli, irqi, sosial və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınması cinayət hesab olunur və milli, irqi, sosial və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınmasına, milli ləyaqətin alçaldılmasına, habelə, milli, irqi və ya dini mənsubiyyətindən asılı olaraq vətəndaşların hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına və ya üstünlüklərinin müəyyən edilməsinə yönələn hərəkətlər, aşkar surətdə və ya kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə olunmaqla törədildikdə min manatdan iki min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya iki ildən dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Eyni əməllər zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə, şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə və mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə üç ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”. Bu maddə demək olar ki, yenidən işlənmiş və yeni redaksiyada verilmişdir.

Ümumiyyətlə, dövlət-din münasibətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi aktların demək olar tam əksəriyyətinə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və qarşılıqlı vəzifələrin gücləndirilməsi istiqamətində mühüm əlavələr və düzəlişlər edilmişdir. Buraya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq fərman və sərəncamlarını, Nazirlər Kabinetinin qərarlarını, Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnaməni və digər normativ-hüquqi aktları aid etmək olar.

Bundan başqa Azərbaycanda qanunvericiliyin yaradılmasında və təkmilləşdirilməsində belə bir tendensiya mövcuddur ki, qanunların qəbulunda dini və milli məsələlərin tənzimlənməsinə xüsusi yer ayrılır. Misal kimi “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin (ölkə daxilində köçürülmüş şəxslərin) statusu haqqında”, “Fərdi məlumatlar haqqında”, “Təhsil haqqında”, “Təhsil sahəsində ayrı-seçkiliklə mübarizə haqqında” Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə”, “İnsan hüquq və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın və onun 1, 4, 6 və 7 sayılı Protokollarının təsdiq edilməsi barədə”, “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında”, “Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqi vəziyyəti haqqında”, “Siyasi partiyalar haqqında” və s. Azərbaycan Respublikasının qanunlarını göstərmək olar.

Qəbul edilmiş yeni aktların aliliyi və həyatda öz əksini tapması üçün dövlət səviyyəsində, dövlətin müvafiq qurumları vasitəsilə mühüm tədbirlər həyata keçirilir. Son vaxtlar Azərbaycanda həyata keçirilmiş və kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılmış tədbirlər bu istiqamətdə atılmış addımlardandır.

Hazırda qüvvədə olan qanunvericilik cəmiyyətin inkişaf dinamikasına uyğun olaraq zamanın tələbinə, ümumi inkişaf qanunauyğunluqlarına, indi və gələcəkdə yarana biləcək hüquqi münasibətlərin xarakterinə və tənzimlənməsinə, eləcə də Çərçivə Konvensiyasının prinsiplərinə tam uyğun gəlir.

II tövsiyə

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi yanında azlıqların, demək olar ki, bütün milli-mədəniyyət mərkəzlərinin təmsil olunduğu Koordinasiya Şurası fəaliyyət göstərir. Şura milli azlıqlarla bağlı bütün məsələlərin müzakirəsində və tədbirlərin həyata keçirilməsində fəal rol oynayır. Eyni zamanda, milli azlıq məsələləri ilə məşğul olan bir çox QHT-lər rəsmi dövlət strukturları ilə əməkdaşlıq şəraitində mütəmadi tədbirlər həyata keçirirlər (Bax: I hissənin a) bəndi).

III tövsiyə

2007-ci ilin iyul ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurası yaradılmışdır. Ölkədə fəaliyyət göstərən QHT-lər, o cümlədən azlıqların milli mədəniyyət mərkəzləri bu Şuraya müvafiq qrant layihələri ilə müraciət edərək maliyyə yardımları almaq imkanına malikdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra milli mədəniyyət mərkəzləri, o cümlədən milli azlıq məsələləri ilə məşğul olan digər QHT-lər bu cür maliyyə yardımları hesabına tədbirlər həyata keçirmişlər. Bu iş mütəmadi olaraq davam etdirilir.

2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə Dövlət Dəstəyi Fondu fəaliyyət göstərir. Milli azlıq dillərində nəşr olunan bir sıra mətbuat orqanları müvafiq qrant layihələri təqdim etməklə Fondan maliyyə yardımı almışlar. Prosedur qaydasına əsasən, istər QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurası, istərsə də KİV-lərə Dövlət Dəstəyi Fondu ildə bir neçə dəfə layihə müsabiqələri elan edir.

IV tövsiyə

Azərbaycan dövləti və hökuməti özünün daxili siyasətində Respublika ərazisində məskunlaşmış və Azərbaycanlı etnogenezinin formalaşmasında müəyyən rol oynamış milli azlıqların Azərbaycanlılarla yanaşı yaşamasını və onlarla bərabər bütün hüquqlara malik olmalarını qanunla həyata keçirir.

Qanunların aliliyinin təmin edilməsini, hüquqi, dünyəvi, demokratik dövlət qurmaq niyyətini bəyan etmiş Azərbaycan Respublikasında hər bir şəxsin yaşadığı və olduğu yer üzrə qeydiyyatla alınması, sənədləşdirilməsi milli və etnik mənsubiyyət üzrə aparılmır və qanunvericilik aktlarında belə norma müəyyən edilməmişdir. Şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərdə (şəxsiyyət vəsiqəsi, ümumvətəndaş pasportu və s.) milliyət barədə məlumatın göstərilməməsi isə ölkəmizdə ayrı-seçkiliyin olmamasının bariz nümunəsidir.

Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi Konstitusiyaya və digər qanunvericilik aktlarını rəhbər tutaraq, irqçilik və ksenofobiya hallarının baş verməməsi üçün bütün lazımi tədbirləri həyata keçirir.

“Polis haqqında” Qanunun 5-ci maddəsində: *“Polis öz vəzifəsini yerinə yetirərkən irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənsubiyyətindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən*

asılı olmayaraq, bütün şəxslərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hüquqlarını və qanuni mənafeələrini hüquqazidd əməllərdən qoruyur” müddəası öz əksini tapmışdır.

Eyni fikirlər Azərbaycan Respublikası İnzibati Xəttələr Məcəlləsinin 7-ci maddəsi (Qanun qarşısında bərabərlik prinsipləri), Cinayət Məcəlləsinin 6-cı maddəsi (Qanun qarşısında bərabərlik prinsipləri), Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 11-ci maddəsində (hər kəsin qanun və məhkəmə qarşısında hüquq bərabərliyi) də öz əksini tapmışdır.

Mütəmadi olaraq ərazi polis orqanlarının rəhbərliyi yerlərdəki şəraiti diqqətlə araşdıraraq, milli azlıqların hüquqlarının pozulmasına səbəb ola biləcək problemlərin vaxtında aradan qaldırılması üçün lazımi tədbirlər həyata keçirir, onların ərizə və şikayətlərinə qayğı ilə yanaşır. Milli azlıqlara mənsub şəxslərin müraciətlərinə xüsusi həssaslıqla yanaşaraq qaldırdıqları məsələlərin həlli diqqət mərkəzində saxlanılır.

Milli azlıqlara mənsub şəxslərlə əlaqədar həyata keçirilən hər hansı cinayət təqibi və ya inzibati icraat zamanı onların hüquqlarının müdafiəsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş bütün tədbirlər görülür.

Ədliyyə Akademiyasında ilk dəfə ədliyyə, prokurorluq orqanlarına qulluğa qəbul olunan, habelə vəkilliyə namizədlərin peşyə buraxılışı məqsədilə keçirilən icbari təlimlərdə, hakim vəzifəsinə namizədlərin ilkin uzunmüddətli, həmçinin hakimlərin davamlı tədris prosesində insan hüquqları sahəsində qanunvericiliyin və beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi ilə bağlı konvension normalarının, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin təcrübəsinin öyrənilməsinə diqqət yetirilir.

V tövsiyə

Konstitusiyanın 44-cü maddəsində hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ, 48-ci maddəsində hər bir vətəndaşın vicdan azadlığını, dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, dini əqidəsini sərbəst ifadə etmək və yaymaq, dini mərasimlərini sərbəst yerinə yetirmək hüququ, 49-cu maddəsində isə hər kəsin başqaları ilə birlikdə sərbəst toplaşmaq azadlığı təsbit olunmuşdur.

Sərbəst toplaşmaq haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsində ayrı-seçkiliyə, ədavətə və ya zorakılığa çağırışlarla müşayiət olunan, milli, irqi və ya dini ədavəti təbliğ edən toplantılar qadağan edilmişdir.

Milli azlıqlara mənsub olan şəxslər tərəfindən keçirilən bütün toplantılarda ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmini tədbirləri görülməsi vəzifəsi daxili işlər orqanları tərəfindən daha diqqətlə həyata keçirilmişdir.

VI tövsiyə

Konstitusiyanın 45-ci maddəsində hər kəsin ana dilindən istifadə etmək hüququnun olması göstərilmişdir.

Eyni zamanda, Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 26-cı maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası məhkəmələrində cinayət mühakimə icraatı Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində və ya müvafiq ərazinin əhalisinin çoxluq təşkil edən hissəsinin dilində aparılır, o cümlədən cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilməyən cinayət prosesi iştirakçılarının ibtidai araşdırma və məhkəmə baxışı zamanı tərcüməçinin köməyindən Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi hesabına pulsuz istifadə etmək, ibtidai araşdırma qurtardıqdan sonra cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallarla tam tanış olmaq, məhkəmədə ana dilində çıxış etmək hüququ vardır.

B. Məşvərətçi Komitənin Rəyində əksini tapmış müxtəlif məsələlərin implementasiyası üçün görülmüş tədbirlər:

“Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” və “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın icrası ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanları əsasında regionlarda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar qısa tarixi dövr ərzində makroiqtisadi sabitliyin bərqərar olunmasını təmin etmiş, iqtisadiyyatın dinamik inkişafına təkan vermiş və yerli əhalinin, eləcə də milli azlıqların həyat səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır.

Bundan başqa, milli azlıqların sıx yaşadıkları cənub, şimal və şimal-qərb bölgələri üzrə ayrıca olaraq imzalanmış “Azərbaycan Respublikası regionlarının, o cümlədən Lənkəran şəhəri, Astara, Lerik, Masallı və Yardımlı rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər planı” haqqında 14 sentyabr 2005-ci il tarixli, “Azərbaycan Respublikasının Şəki şəhərinin, Balakən, Qax və Zaqatala rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər haqqında” 1 iyun 2006-cı il tarixli, “Azərbaycan Respublikası regionlarının, o cümlədən Quba, Qusar, Xaçmaz, Siyəzən və Şabran rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər planı”nın təsdiq edilməsi haqqında” 3 avqust 2005-ci il tarixli Prezident sərəncamları ilə sözügedən bölgələrdə təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, ekologiya, idman, ümumiyyətlə sosial-iqtisadi və milli-mədəni həyatın bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan fəaliyyət planları müəyyənləşdirilmiş, son 7 ildə bu proqramların icrası istiqamətində böyük işlər görülmüşdür.

Azərbaycanda son 7 ildə 900 minə yaxın yeni iş yeri açılmış, 35 mindən çox yeni müəssisə yaradılmışdır. Bu rəqəmlərdə milli azlıqların da önəmli payı vardır. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2009-cu il yanvarın 1-dən 2010-cu il oktyabrın 1-dək ölkəmizdə 129 min 596 iş yeri açılmışdır ki, bunun da 95 min 547-si daimi iş yeridir. Daimi iş yerlərinin 63,3 faizi fiziki şəxslər tərəfindən yaradılmışdır. Yeni iş yerlərinin 77,1 faizi regionların, o cümlədən 20,2 faizi milli azlıqların kompakt yaşadığı rayonların payına düşür. 2010-cu ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində açılmış 55 min 983 iş yerinin 90,6 faizi qeyri-dövlət sektoruna aiddir.

Konvensiyanın 4-cü maddəsinə dair

İnsan hüquq və azadlıqlarının təşviqi baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavə və dəyişikliklərin edilməsi ilə əlaqədar 2009-cu il mart ayının 18-də keçirilmiş referendum nəticəsində ölkəmizdə bərabərlik hüququnu təsbit edən konstitusion normalar daha da təkmilləşdirilmişdir. Belə ki, ölkə Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ) edilmiş dəyişikliyə əsasən heç kəsə irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən və digər əsaslara görə güzəştlər və ya imtiyazlar verilə bilməz, yaxud onların verilməsindən imtina oluna bilməz. Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir.

Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 2 dekabr tarixli Qanunu ilə "İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya"nın Fakültativ Protokolu təsdiq olunmuşdur. Protokolun 18.2-ci maddəsinə görə iştirakçı dövlətlər gender balansını və ölkədə mövcud olan etnik qrupların bərabər təmsilçiliyini təmin edirlər.

Bundan başqa Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 26 noyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş "Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında" Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi bütün mədəniyyətlərə, o cümlədən azlıqlara və yerli əhaliyə mənsub insanların mədəniyyətlərinə hörmət edilməsini nəzərdə tutur. Konvensiyanın 7-ci maddəsinə görə isə tərəflər öz ərazilərində ayrı-ayrı fərdlərin və sosial qrupların mədəni özünüifadə formalarını yaymaq, ötürmək və onlardan istifadə etməyə təşviq edən mühit yaratmaq üçün səy göstərməlidirlər.

Eyni zamanda 2010-cu il 11 may tarixli Qanunla Avropa Şurasının "İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında" Konvensiyası təsdiq edilmişdir. Sənədin 3-cü maddəsinə əsasən tərəflər bu Konvensiyanın müddəalarını, xüsusilə insan alveri qurbanlarının hüquqlarının qorunmasını və təşviq edilməsini, cins, irq, dil, din, milli və ya sosial mənşə, milli azlıqlarla bağlılıq, mülkiyyət və digər əlamətlərə görə heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən təmin edirlər.

1 iyul 1999-cu il tarixindən qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi əmək münasibətlərində milli azlıqların hüquqlarının müdafiəsini təmin edən təməledici normativ-hüquqi sənəddir. Əmək Məcəlləsinin 16-cı maddəsinin 1-ci və 2-ci hissələri ilə müəyyən edilmişdir ki, əmək münasibətlərində vətəndaşlığına, cinsinə, irqinə, dininə, milliyyətinə, dilinə, yaşayış yerinə, əmlak vəziyyətinə, ictimai-sosial mənşəyinə, yaşına, ailə vəziyyətinə, əqidəsinə, siyasi baxışlarına, həmkarlar ittifaqlarına və ya başqa ictimai birliklərə mənsubiyyətinə, qulluq mövqeyinə, həmçinin işçinin işgüzar keyfiyyətləri, peşəkarlıq səriştəsi, əməyinin nəticələri ilə bağlı olmayan digər amillərə görə işçilər arasında hər hansı ayrı-seçkiliyə yol verilməsi, həmin amillər zəminində bilavasitə və ya dolayısı ilə imtiyazların və güzəştlərin müəyyən edilməsi, habelə hüquqların məhdudlaşdırılması qəti qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının “Məşğulluq haqqında” Qanununun 6.2.1. maddəsinə müvafiq olaraq irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, ailə vəziyyətindən, ictimai-sosial mənsəyindən, yaşayış yerindən, əmlak vəziyyətindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara əmək və məşğulluğu sərbəst seçmək hüququnun həyata keçirilməsində bərabər imkanlar təmin edilir.

Eyni zamanda, həmin Qanuna əsasən hər bir vətəndaşın işəgötürənlərə bilavasitə müraciət etmək yolu ilə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının pulsuz vasitəçiliyi ilə və ya qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər formalarda iş yerini sərbəst seçmək hüququ vardır və vətəndaşlar müvafiq icra hakimiyyəti orqanında məşğulluq növünü, iş yerini və əmək rejimini seçmək məqsədi ilə peşəyönümünə, peşə hazırlığına və yenidən hazırlığına, ixtisasının artırılmasına dair pulsuz məsləhət almaq, habelə müvafiq məlumat əldə etmək hüququna malikdirlər.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşların, o cümlədən milli azlıqların, məşğulluğunun və sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası”, “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)”, “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”, “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı” və digər Dövlət Proqramlarında nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi üzrə işlər aparılır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinə əsasən hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

Konstitusiyanın bu rəhbər müddəsinə uyğun olaraq, əhalinin pensiya və sosial yardım təminatına dair qəbul edilmiş qanunlarda – “Əmək pensiyaları haqqında”, “Dövlət qulluqçularının pensiya təminatı haqqında”, “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunlarında pensiya və müavinət təminatı sahəsində bütün vətəndaşların bərabər hüquqlardan istifadə etməsi təsbit olunmuşdur.

Eyni zamanda, “Ahıllara sosial xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.1 maddəsinə əsasən ahıllar müvafiq icra hakimiyyəti orqanının dövlət, bələdiyyə və özəl sosial xidmət müəssisələri, habelə sosial xidmət sahəsində peşəkar fəaliyyətlə məşğul olan şəxslər tərəfindən həyata keçirilən sosial xidmətlərdən istifadə edə bilirlər.

“Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 3.1 maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları bu qanunla müəyyən olunmuş şərtlərlə və qaydada aylıq və birdəfəlik müavinət almaq hüququna malikdirlər.

"Ünvanlı dövlət sosial yardımı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinə əsasən, sosial yardım hüququna orta aylıq gəliri onlardan asılı olmayan səbəblərdən (ailə üzvlərinin əmək qabiliyyətsiz olması, ailənin əmək qabiliyyətli üzvünün müvafiq icra hakimiyyəti orqanında işsiz kimi qeydə alınması, vəfat etməsi, məhkəmə tərəfindən itkin düşmüş və yaxud ölmüş hesab edilməsi, azadlıqdan məhrum edilməsi, ailə üzvünün olduğu yerin məlum olmaması və s.) hər bir ailə üzvü üçün ehtiyac meyarının məcmusundan aşağı olan aztəminatlı ailələr malikdirlər.

"Əlilliyin və uşaqların sağlamlıq imkanları məhdudluğunun qarşısının alınması, əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların hüquq, azadlıq və qanuni mənafelərinin qorunması dövlət tərəfindən təmin olunur.

Əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sosial müdafiəsi – əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların həyat fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasının aradan qaldırılması, kompensasiya ödənilməsi, cəmiyyətin həyatında onlara digər vətəndaşlarla bərabər imkanlar yaradılması qanunvericilikdə təsbit olunub. Qeyd olunan kateqoriyadan olan insanlara müavinətlərin verilməsi, onların məşğulluğunun təmin edilməsi, cəmiyyətə inteqrasiyası, tibbi-sosial, peşə reabilitasiyası və sosial müdafiəsi ilə bağlı tədbirlər görülməkdədir.

Hal-hazırda "Sosial xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun yeni layihəsi hazırlanmışdır və bu sənədlə çətin həyat şəraitində yaşayan, sosial xidmətə ehtiyacı olan şəxslərə xidmət göstərilməsi məsələləri tənzimlənəcək.

Yuxarıda sadalanan qanunlarda sosial müdafiə sahəsində bütün vətəndaşların bərabər hüquqlardan istifadə etməsi təsbit olunmuşdur. Həmin qanunlarda şəxsin etnik mənsubiyyətindən asılı olaraq hər hansı bir məhdudiyət nəzərdə tutulmur və heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 41-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır.

Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya salamatlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır.

Bundan əlavə, "Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"nın 1, 2, 10-cu maddələrində bu məsələlər əks olunmuşdur.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasında Dövlət səhiyyə müəssisələrində səhiyyə xidmətləri pulsuzdur və Dövlət milliyyətindən, dini, irqi və cinsi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir kəsin bu xidmətlərdən istifadə etmək hüququna təminat verir.

2006-cı il hesabatından sonra iqtisadiyyatımızın sürətlə inkişafı mütənasib olaraq sosial və səhiyyə sahəsinə də təsir etməkdədir.

Belə ki, indi Respublikada həyata keçirilən genişmiqyaslı səhiyyə islahatları çərçivəsində Azərbaycanda milli azlıqların məskunlaşdığı şimal, şimal-qərb, cənub və mərkəzi aran regionlarında beynəlxalq standartlara cavab verən, ən müasir tibbi

texnologiyalar və tibbi ləvazimatlarla tam təmin olunmuş tibbi diaqnostik mərkəzləri, ilkin səhiyyə xidmətləri və xəstəxana müəssisələri xalqın istifadəsinə verilmişdir. Bu regionlarda yaşayan ləzgi, saxur, avar, ingiloy, yəhudi, Məhsəti türkləri, tat, talış və digər milli mənsubiyyətli Azərbaycan vətəndaşları yüksək səviyyəli tibbi xidmətlərdən yararlanırlar.

Respublika rəhbərliyinin sosial yönümlü siyasətinin təzahürü kimi səhiyyəimizin inkişafında son illər əldə edilmiş dinamik inkişaf tendensiyası 2006-cı ildən sonra da davam etdirilmiş, bu da öz növbəsində səhiyyənin bütün göstəricilərinin yaxşılaşması üçün zəmin yaratmışdır.

İldən-ilə səhiyyəyə ayrılan büdcə vəsaiti artırılmışdır. Son 5 ildə isə bu vəsait 8 dəfə artmışdır. Bu da respublikamızda aparıcı texnologiyalarla, müasir tibbi avadanlıqlarla təchiz olunmuş yeni tibb mərkəzlərinin yaradılması istiqamətində genişmiqyaslı işlərin həyata keçirilməsinə imkan yaratmışdır.

Son 5 il ərzində Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən Respublikanın regionlarında və paytaxtında milli azlıqların da yaşadığı ərazilər daxil olmaqla 300-dən artıq iri səhiyyə müəssisəsində ya yeni tikilmiş və ya onlarda əsaslı təmir-tikinti işləri aparılmışdır.

Cari ildə Məhsəti türklərinin yaşadığı aran regionunda Perinatal Mərkəz və digər səhiyyə müəssisələri təmirdən sonra ilk pasiyentlərini qəbul etmişdir.

Səhiyyə sahəsində qəbul edilmiş 9 Dövlət Proqramının icrası uğurla davam etdirilmişdir. Proqramların icrasına 5 il ərzində 200 milyon manata yaxın büdcə vəsaiti sərf olunmuşdur.

Bu proqramlardan milli azlıqlar da yararlanırlar. Səhiyyənin prioritet sahələri olan şəkərli diabet, irsi qan xəstəlikləri, qan xidməti, xroniki böyrək çatışmazlığı, vərəm, yoluxucu xəstəliklərin immunoprofilaktikası üzrə növbəti beş ili əhatə edən yeni proqramlar hazırlanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Hökumətin dəstəyi ilə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ana və uşaqlara, onkoloji, endokrinoloji, irsi qan xəstəliyi, böyrək çatışmazlığı və s. xəstələrə göstərilən tibbi xidmətin səviyyəsi xeyli yaxşılaşmış, ölüm hallarının sayı azalmışdır.

Yoluxucu xəstəliklərlə mübarizə işində də müsbət nəticələr əldə edilmişdir.

Milli azlıqların yaşadığı regionlar da daxil olmaqla, Respublikada aparılmış geniş miqyaslı tədbirlər nəticəsində epidemioloji sabitlik yaranmış, idarəolunan xəstəliklərdən poliomielit, difteriya, qızılca, məxmərək qeydə alınmamış, epidemik parotit 2 dəfə azalmış, digər infeksiyalar üzrə də azalma qeyd olunmuşdur.

Bütün regionlarda olduğu kimi, milli azlıqların yaşadığı regionlarda da tibb işçilərinin bilik və peşə bacarıqlarının artırılmasına Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Respublikanın kənd yerlərində tibbi kadrların çatışmazlığını nəzərə alaraq Azərbaycan Tibb Universitetinin məzunlarının bilavasitə vakant yerlərə təyinatla göndərilməsi işi də davam etdirilmişdir. 2010-cu ildə məzunların 80%-nə bölgələrə təyinat verilmişdir. Milli azlıqların yaşadığı regionların kadr potensialının artırılmasına xüsusi diqqət verilmişdir.

Cari ildə 250 azərbaycanlı tibb işçisi xarici ölkələrin aparıcı klinikalarında təkmilləşdirmə kurslarında ixtisaslarını artırmışdır. Bunların 22-si milli azlıqların nümayəndələridir.

Azərbaycan səhiyyəsinin inkişafında müstəsna xidmətlərinə görə milli azlıqların nümayəndələri "Əməkdar həkim", "Fəxri Fərman" "Əməkdar elm xadimi" fəxri adları verilmiş, habelə "Tərəqqi" medalı ilə təltif edilmişlər.

Konvensiyanın 5-ci maddəsinə dair

Çərçivə Konvensiyasının 5-ci maddəsinə uyğun olaraq, həmçinin Məşvərət Komitəsinin azlıqların mədəni və dil irsinin təşviqi tədbirlərinin artırılması barədə tövsiyəsinə əsasən aşağıdakı işlər görülmüşdür:

Son illər ərzində Azərbaycanda etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanması, azlıqların dil və mədəniyyətinin inkişafı, dini və etnik tolerantlıq sahəsində əhəmiyyətli uğurlara nail olmuşdur. Dövlət tərəfindən atılan məqsədyönlü addımlar dinindən, milliyyətindən, irqindən asılı olmayaraq, ölkədə yaşayan xalqlar və azlıqlar arasında tarixən mövcud olmuş dostluq və qardaşlıq münasibətlərini, qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanan nümunəvi birgəyaşayış ənənələrini daha da möhkəmləndirmişdir.

Azərbaycanda milli azlıqların 50-dək milli mədəni mərkəzi və digər ictimai təşkilatları, o cümlədən rus, ukrayna, kürd, lak, ləzgi, tat, tatar, gürcü, ingiloy, talış, avar, axıska türkləri, yəhudi, alman, polyak, yunan və bir sıra başqa milli icmalar fəaliyyət göstərir.

Bakı şəhərində və Azərbaycanın bir sıra bölgələrində milli azlıqların 40-dan çox musiqi və folklor kollektivləri fəaliyyət göstərir. "Cahan" folklor qrupu, "Şələlə" rəqs qrupu (Balakən rayonu), "Xınayaxdı" folklor xalq mahnı və rəqs kollektivi (Şabran rayonu), "Samur" ləzgi folklor kollektivi (Qax rayonu), "Nənələr folklor kollektivi (Lənkəran rayonu), "Əvəsor" folklor xalq kollektivi (Astara rayonu), "Hudulki" rəqs kollektivi (Zaqatala rayonu) və digər kollektivlər ölkə daxilində və xaricdə keçirilən bir sıra festivallarda fəal iştirak edirlər.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2006-cı il tarixli, 1880 nömrəli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı"na uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən bir sıra milli və beynəlxalq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Vətəndaşların mədəni hüquqlarının təmin olunmasına dair proqram və layihələr gerçəkləşdirilmiş, etnik qrupların mədəni irsinin qorunub saxlanması və daha da inkişaf etdirilməsi istiqamətində müəyyən işlər görülmüşdür. Qeyd etmək lazımdır ki, bu tədbirlərin keçirilməsi eyni zamanda Azərbaycanın qoşulduğu Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasından irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə xidmət edir.

Təəssüflər olsun ki, hazırda Azərbaycan torpaqlarının 20% Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş və həmin ərazilərdə fəaliyyət göstərən bütün mədəniyyət müəssisələri dağıdılmışdır. Azərbaycan hökuməti qaçqın və məcburi köçkünlərin məskunlaşdığı ərazilərdə insanların mədəni inkişafını təmin etmək məqsədilə musiqi məktəbləri, muzeylər, və digər mədəniyyət müəssisələrinin fəaliyyət göstərməsi üçün tədbirlər həyata keçirir.

26 noyabr 2009-cu il tarixdə “Avropanın memarlıq irsinin qorunması haqqında” Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu və “Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqi haqqında” YUNESKO-nun Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu konvensiya 2010-cu ilin 15 may tarixindən Azərbaycan Respublikasına münasibətdə qüvvəyə minmişdir.

Hazırda YUNESKO-nun “Mədəni Özünüifadə Müxtəlifliyinin Qorunması və Təşviqinə dair Konvensiya”sına uyğun olaraq xüsusi tədbirlər planı hazırlanır. Tədbirlər planı çərçivəsində “Mədəni müxtəlifliyimiz mədəni vəhdətimizdir” layihəsinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Layihə çərçivəsində ölkə ərazisində milli azlıqların və yerli xalqların sıx yaşadığı regionlarda milli mədəni həmrəylik mövzusunda seminarların keçirilməsi, ölkənin mədəni həyatına inteqrasiya məqsədilə regionlarda olan mədəniyyət xadimləri, xüsusi mədəni özünüifadəyə və istedadı malik olan şəxslər üçün treninqlərin təşkili, mədəniyyətlərarası dialoqun vəziyyətinə dair tədqiqat işinin hazırlanması və ölkənin mədəni rəngarəngliyini əks etdirən buklet və broşurların nəşr edilməsi, sərgilər, konsertlər, müsabiqələr və s. bu kimi tədbirlərin keçirilməsi planlaşdırılır.

Dövlət tərəfindən “2010-2014-cü illər üçün Xalq Yaradıcılığı Paytaxtları” Proqramı təsdiq edilmişdir. Bu Proqrama əsasən 2010-cu il üçün Gəncənin Azərbaycanın Əfsanələr Paytaxtı, Şəkinin Azərbaycanın Sənətkarlıq Paytaxtı və Qazaxın Azərbaycanın Folklor Paytaxtı, 2011-ci il üçün Şabranın Azərbaycanın Əfsanələr Paytaxtı, Lənkəranın Azərbaycanın Folklor Paytaxtı, İsmayıllının Azərbaycanın Sənətkarlıq Paytaxtı elan olunması həmin regionlarda milli mədəniyyətin, o cümlədən etnik-mədəni özünəməxsusluğun, etnoqrafik xüsusiyyətlərin, tarixi adət-ənənələrin, xalq sənətkarlığının qorunub saxlanmasına və inkişaf etdirilməsinə münbit şərait yaratmış, sosial-iqtisadi həyatın daha da yaxşılaşmasına kömək etmişdir.

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Azərbaycan muğamı, Aşıq sənəti və Novruz bayramı YUNESKO-nun Qeyri maddi irsinin Repräsentativ siyahısına daxil edilmişdir. Bu da müvafiq sahədə fəaliyyət göstərən insanların mədəni özünüifadə nümunələrinin qorunması və təbliğinə əlverişli şərait yaratmışdır.

Bununla yanaşı, Azərbaycanda tarixən mövcud olan tolerant mühitin və etnik-mədəni müxtəlifliyin təşviqi məqsədilə milli azlıqların məskunlaşdıqları Lahıc, Nic və Qırmızı Qəsəbə kimi yaşayış məntəqələrinin “Mədəniyyət məkanı” adı ilə YUNESKO-nun Bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsinin repräsentativ siyahısına daxil edilməsi ilə bağlı müvafiq sənədlər hazırlanaraq, 2011-ci ilin əvvəlində YUNESKO-ya təqdim olunmuşdur. Bu sənədlərin YUNESKO siyahısına daxil edilməsi həmin qəsəbələrdə yaşayan milli azlıqların özünəməxsus qeyri-maddi mədəni irsinin təşviqi və qorunması istiqamətində atılmış mühüm addımlardan birinə çevriləcəkdir. Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, Lahıcda yaşayan əhali (lahıclılar) islam dininə, Nicdə yaşayan əhali (udinlər) xristian dininə və Qırmızı Qəsəbədə yaşayan əhali (yəhudilər) yəhudi dininə sitayiş edirlər. Belə ki, YUNESKO-ya təqdim olunmuş sənədlərdə adları qeyd olunan qəsəbələrdə yaşayan əhəlinin etnik müxtəlifliyi ilə yanaşı, dini çeşidliliyi də nəzərə alınmışdır.

Konvensiyanın 6-cı maddəsinə dair

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2006-cı il tarixli, 1880 nömrəli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı"nın təsdiq edilməsi ölkəmizdə insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində görülən tədbirlərin genişləndirilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının təminatı mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə, əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsinə təkan vermiş və bu işin daha məqsədyönlü aparılmasına şərait yaratmışdır. Milli Fəaliyyət Planına uyğun olaraq etnik azlıqların mədəni irsinin qorunub saxlanması və daha da inkişaf etdirilməsi həyata keçirilir, həmçinin əhalinin hüquq düşüncəsinin və hüquq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi, ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsi, sülh və dözümlülük mədəniyyətinin təbliği məqsədilə Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarında maarifləndirmə tədbirlərinin təşkili üzrə işlər görülür.

Ədliyyə Nazirliyinin mətbu nəşrlərində insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, o cümlədən ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsinə, sülh və dözümlülüğün təbliğinə yönəlmiş yazılar dərc edilir, müasir informasiya texnologiyalarından istifadə edilməklə nazirliyin internet sahifəsində aidiyyəti məlumatlar yerləşdirilir.

Həmçinin cari ilin aprel ayında Bakı şəhərində yerli və beynəlxalq ictimaiyyətin iştirakı ilə Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilmişdir. Forumda mədəniyyətlərarası dialoqun konseptual, idarəçilik, siyasi və praktiki aspektləri müzakirə olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi etnik ayrı-seçkilik zəminində törədilə biləcək cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən etmişdir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının 1 sentyabr 2000-ci ildə qüvvəyə minmiş yeni Cinayət Məcəlləsinin 103-cü maddəsi «Soyqırım», 104-cü maddəsi «Soyqırımın törədilməsinə təhrik etmə», 107-ci maddəsi «Əhalini deportasiya etmə və ya məcburi köçürmə», 109-cu maddəsi «Təqib» (Siyasi, irqi, milli, etnik, mədəni, dini, cinsi və ya beynəlxalq hüquq normaları ilə qadağan edilmiş digər əsaslara görə müəyyən edilmiş hər hansı bir qrupu və ya təşkilatı təqib etmə), 111-ci maddəsi «İrqi ayrı-seçkilik (aparteid)», 154-cü maddəsi «Bərabərlik hüququnu pozmaq» (irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olaraq şəxsin hüquq və qanuni mənafələrinə zərər vurmaqla şəxsin bərabərlik hüququnu pozma) cinayətlərinə görə məsuliyyət nəzərdə tutur. Cinayət Məcəlləsinin 283-cü maddəsinə müvafiq olaraq milli, irqi, sosial və ya dini düşmənçiliyin salınmasına, milli ləyaqətin alçaldılmasına, habelə milli, irqi, sosial və ya dini mənsubiyyətindən asılı olaraq vətəndaşların hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına və ya üstünlüklərinin müəyyən edilməsinə yönələn hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir. Bu normada sadalanan hərəkətlər öz xarakterinə və ictimai-təhlükəlilik dərəcəsinə görə böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlər təsnifatına aid olunur ki, bu cinayətlərin törədilməsinə görə şərti maliyyə vahidi

məbləğinin min mislindən iki min mislinədək miqdarda cərimə və ya beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza müəyyən edilmişdir.

Qeyd edirik ki, 2006-2010-cu illər üzrə Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən milli, etnik, mədəni, dini nifrət və düşmənçiliyə və s. əsaslara görə, yəni Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 103 (Soyqırım), 109 (Təqib), 154 (Bərabərlik hüququnu pozma), 167 (Dini ayinləri icra etməyə mane olma) maddələrinə əsasən heç bir şəxs məhkum olunmamış, həmin dövr ərzində Cinayət Məcəlləsinin 168-ci (Dini ayinlərin icrası adı altında vətəndaşların hüquqlarına qəsd etmə) maddəsi ilə 2 şəxs, 283-cü (Milli, irqi, sosial və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınması) maddəsi ilə isə 5 şəxs məhkum olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 31-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin “n” yarım bəndinə uyğun olaraq iş yerində və ya işlə əlaqədar olaraq ayrı-ayrı işçilərə qarşı ələsalma, aşkar düşmənçilik hərəkətləri və təhqiramiz hərəkətlər barəsində izahat işi aparılmasına və informasiya verilməsinə yardım göstərilməsi və belə hərəkətlərin qarşısının alınması, işçiləri bu cür davranışdan qorumaq üçün bütün lazımi tədbirlərin görülməsi məsələləri üzrə kollektiv müqaviləyə tərəflərin qarşılıqlı öhdəlikləri daxil edilir.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda çalışan işçilərin, o cümlədən də milli azlıqların əmək, məşğulluq və sosial hüquqlarının qorunmasına dövlət nəzarəti bu sahəyə aid olan normativ-hüquqi aktların tələblərinə uyğun həyata keçirilir. Milli mənsubiyyətinə görə əmək, məşğulluq və sosial müdafiə hüquqlarının pozulması ilə bağlı vətəndaşlardan heç bir şikayət daxil olmamışdır.

Konvensiyanın 7-ci maddəsinə dair

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 47-ci, 48-ci, 49-cu, 58-ci və 59-cu maddələrində vətəndaşların və Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan şəxslərin “Fikir və söz azadlığı”, “Vidən azadlığı”, “Sərbəst toplaşmaq azadlığı”, “Birləşmək hüququ”, “Azad sahibkarlıq hüququ” təsbit edilmişdir.

Ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması nəticəsində qeyri hökumət təşkilatlarının, o cümlədən milli azlıqların məsələləri ilə məşğul olan təşkilatların fəaliyyətinin müsbət dinamikası müşahidə olunur. Hazırda 49 belə qeyri-hökumət təşkilatı dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

Eyni zamanda “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Qanuna müvafiq olaraq yalnız təsis sənədləri qanunvericilik aktlarına zidd tərtib olunmuş qeyri hökumət təşkilatlarının dövlət qeydiyyatına alınmasından, həmin qüsur və çatışmazlıqların qanuni əsasları göstərilməklə, imtina olunmuşdur. Təsis sənədləri qanunvericiliyin tələblərinə uyğun hazırlanmış qurumlar heç bir maneə olmadan dövlət qeydiyyatına alınır.

“Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Qanunun 14-cü maddəsinə əsasən mətbu nəşrlərin təsis edilməsi üçün dövlət orqanlarından icazə tələb olunmur. Mətbu nəşr təsis etmək istəyən hüquqi və ya fiziki şəxs nəşrin çapından 7 gün əvvəl müvafiq icra hakimiyyəti orqanına rəsmi müraciət etməlidir. Müraciətdə mətbu nəşrin adı, məqsədi, dövriliyi, hüquqi ünvanı, təsisçisinin, varsa

redaktorunun (baş redaktorunun) adı, soyadı, mətbu nəşrin təsisçisi, yaxud redaksiyası hüquqi şəxsdirsə, qeydiyyatdan keçirilmiş nizamnaməsi göstərilməlidir.

Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmiş Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) “Assosiasiya azadlığı və təşkilatlanma hüququnun müdafiəsi haqqında” 87 nömrəli, “Təşkilatlanma və kollektiv danışıqların aparılması hüququ haqqında” 98 nömrəli, “Əməkçilərin nümayəndələri haqqında” 135 nömrəli, “Kollektiv danışıqlar haqqında” 154 nömrəli Konvensiyaları üzrə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Nizamnaməsinin 22-ci maddəsinin müddəalarına uyğun olaraq və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının müntəzəm hesabatlar cədvəlinə əsasən Azərbaycan Respublikası hökuməti tərəfindən görülmüş tədbirlər haqqında mütəmadi olaraq hesabatlar hazırlanıb BƏT-ə təqdim olunur.

Konvensiyanın 8-ci maddəsinə dair

Azərbaycan əhalisinin 96 faizini müsəlmanlar, 4 faizini isə xristianlar, yəhudilər və digər dinlərin mənsubları təşkil edirlər. Azərbaycanda aparıcı din olan İslamdan fərqli olaraq xristianlığın, demək olar ki, bütün cərəyanları bu və ya digər şəkildə təmsil olunmuşdur. Azərbaycanın bu xüsusiyyətinə görə islam ölkələri arasında bənzəri yoxdur və ölkəmiz bu sahədə yalnız bəzi xristian dövlətləri ilə müqayisə edilə bilər.

Ümumiyyətlə, ölkəmizdə xristianlığın 2 min ilə yaxın yaşı var ki, bu fakta görə Azərbaycanı yalnız xristianlığın meydana gəldiyi bölgə ilə müqayisə etmək olar.

Azərbaycanda ortodoks, katolik, lüteran və protestant təriqətlərinin, eləcə də tarixi Alban kilsəsinin mənsubları olan xristianlar yaşayır. Ölkənin xristian əhalisi əsasən Bakı, Sumqayıt, Gəncə şəhərlərində, eləcə də Qax (gürcü-ortodokslar), İsmayılı, Gədəbəy, Qobustan (molokanlar) və Qəbələ (Nic qəsəbəsində alban-udinlər) rayonlarında yaşayırlar.

Katoliklər və lüteranlar əsasən Bakı şəhərində yaşayırlar. Vaxtı ilə Şəmkir və Göygöl rayonlarında kompakt halda yaşamış alman-lüteranlar İkinci Dünya müharibəsi zamanı Sovet hakimiyyəti tərəfindən deportasiya edilmişlər.

Digər protestant təriqətlərə mənsub şəxslərin sayı bir neçə min nəfərdir. Bunlar əsasən adventistlər, baptistlər, əlincilər, yehovanın şahidləri və digərləridir. Onlar əsasən Bakı, Sumqayıt və Gəncə şəhərlərində yaşayırlar.

Yəhudilər əsasən Quba və Oğuz rayonlarında, eləcə də Bakı və Sumqayıt şəhərlərində yaşayırlar. Qeyd edilməlidir ki, Qırmızı Qəsəbə (Quba rayonu) dünyada, İsrail istisna olmaqla, yəhudilərin kompakt halda yaşadıkları yeganə məkandır.

Bunlardan əlavə, ölkədə krişnaizm və bəhai dininin mənsubları da var. Krişnaçılar əsasən Bakı şəhərində, bəhailər isə Bakı və Sumqayıt şəhərlərində yaşayırlar.

Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində kompakt halda udinlər yaşayırlar. Bu torpağın ən qədim yerli etnoslarından biri olan və uzaq keçmişin maddi-mədəniyyət nümunələrini və etnik-mədəni özünəməxsusluğunu günümüzə qoruyub saxlayan udinlərin dirçəlişi üçün Azərbaycan hökuməti tərəfindən böyük səylər göstərilir.

Vətəndaşların müxtəlif dini mənsubiyyətinə baxmayaraq, Azərbaycan cəmiyyətində möhkəm dini dözümlülük mövcuddur. Hazırda ölkədə bütün vətəndaşların vicdan azadlığı hüququnun realizə olunması üçün münbit şərait yaradılmışdır. Bu şəraitin qorunması və daha da möhkəmləndirilməsi qarşıya qoyulan əsas istiqamətlərdən biridir.

Din sahəsindəki normativ-hüquqi sistemdə dəyişiklik və bu sahədə yeniliklər, vicdan azadlığının daha dolğun həyata keçirilməsi, dini qurumların statusu, hüquq və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi, dini qurumların fəaliyyətinin tənzimlənməsində mühüm rol oynayaraq, dini qurumların dövlət qeydiyyatında yeni mərhələnin başlanğıcını qoymuş, mövcud prosedurun sadələşdirilərək daha səmərəli həyata keçirilməsinə şərait yaratmışdır.

2009-cu ildə “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanuna əlavələr və dəyişikliklər ediləndə Dövlət Komitəsində 534 dini qurum qeydiyyatdan keçmiş və onlardan 32-si qeyri-islam təmayüllü icma olmuşdur.

Qanunvericiliyə edilən əlavələrdən biri həmin dövrdə yaradılmış və qeydiyyatdan keçmiş bütün dini qurumların yenidən və ilk dəfə dövlət qeydiyyatına alınmasını özündə əks etdirir. Qanunun bu tələbi üzrə 2010-cu il yanvarın 1-dək Dövlət Komitəsinə dini qurumlardan 800-dən artıq sənəd daxil olmuş, indiyədək onlardan 544 dini qurum qeydiyyatdan keçmişdir. Lakin əlavələr qəbul edilməzdən öncə mövcud olan dini qurumların yenidən qeydiyyatdan keçəndə həyata keçirdiyi fəaliyyət qeyri-qanuni kimi nəzərdən keçirilmir.

Dövlət qeydiyyatının qanunçuluq təminatı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq olunması barədə” 48 №-li, 12 aprel 2004-cü il tarixli Fərmanına əsasən, öz səlahiyyətləri daxilində Dövlət Komitəsi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, “Dini etiqad azadlığı haqqında”, “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları və onlara müvafiq qəbul olunmuş digər normativ hüquqi aktlar, o cümlədən, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 70 və 265 sayılı qərarları əsasında qanunçuluq, şəffaflıq, obyektivlik, qərəzsizlik və insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması prinsipləri əsasında həyata keçirilir.

Qanunvericilik imkan versə də, dini qurumların qeydiyyatından nadir hallarda – qanunların tələbləri ciddi pozulduqda imtina edilmişdir.

Qeydiyyatın yenidən təşkilində lüzumsuz problemlərin yaranmaması üçün sənədlərin qəbuluna qədər baş vermiş dəyişikliklər qeydiyyat zamanı nəzərə alınmışdır.

Statistik rəqəmlərə əsasən, 35 qeyri-islam dini icması hüquqi status əldə etmiş və onlar qanun çərçivəsində malik olduqları 40-dan artıq dini ibadət evində fəaliyyətlərini davam etdirirlər. Hazırda həmin dini icmaların konfessiya mənsubiyyətinə görə tərkibi və malik olduqları ibadət evlərinin sayı aşağıdakı kimidir:

- Ortodoks – 1 dini icma və ya yeparxiya (5 ortodoks kilsəsi və 2 ibadət evi)
- Katolik – 1 dini icma (1 katolik kilsəsi və 1 ibadət evi)
- Xilaskar Yevangelik lüteran – 1 dini icma (1 lüteran kilsəsi)
- Molokan – 3 dini icma (3 ibadət evi)

- Alban-Udin - 2 dini icma (Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yerləşən Çotari udin kilsəsi və Oğuz şəhərindəki məbəd)
- Gürcü ortodoks – 2 dini icma (Qax rayonunda 4 gürcü ortodoks kilsəsi)
- Baptist – 3 dini icma (3 ibadət evi)
- 7-ci günün adventistləri – 2 dini icma (2 ibadət evi)
- Yehovanın şahidləri -1 dini icma (1 ibadət evi)
- Mədh kilsəsi – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Həyatverici Lütf – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Şərqdə ulduz – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Nehemiya Xristian - 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Yeni Apostol – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Yeni həyat Xristian İncil – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Xristian təmayüllü dindarların dini icması – 1 dini icma (1 ibadət evi)
- Yəhudi dini icmalarının sayı – 8 dini icma (6 sinaqoq və 2 ibadət evi)
- Bəhai dini icması – 3 dini icma (3 ibadət evi)
- Krişna şüuru - 1 dini icma (1 ibadət evi)

Ölkədəki dini durumun sabitliyi tolerantlığın səviyyəsinin yüksək olması, dini əqidəsinə görə vətəndaşlar arasında heç bir ayrı-seçkiliyin olmaması həmin dini qurumlara öz ibadət evlərində hüquqi şəxs kimi sərbəst fəaliyyət göstərməyə, dini ayinləri yerinə yetirməyə, dini bayramlar və mərasimlər keçirməyə əlverişli şərait yaradır. Onların azad şəkildə ibadəti təmin olunur. Cəmiyyətdə müxtəlif dinlərin nümayəndələri arasında qarşılıqlı hörmət mühitinin hökm sürməsi günümüzün reallığıdır.

Yuxarıda adları çəkilən qeyri-islam dini icmalarına islam təmayüllü icmalarla yanaşı, digər məsələlərdə olduğu kimi, qeydiyyat zamanı da bərabər şərait yaradılmış, onların sənədlərinin hazırlanması, qəbulu, qanunvericiliyə uyğunluğunun yoxlanılması və dövlət qeydiyyatının aparılması lazımı səviyyədə təşkil olunmuşdur.

Hazırda dini qurumların dövlət qeydiyyatı prosesi davam etdirilir.

Qeyd edilməlidir ki, “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanuna əsasən, qeyri-islam dini icmalarının xaricdə fəaliyyət göstərən dini mərkəzlərə tabe olmaq və tabeliyini dəyişdirmək hüququ var. Həmçinin, təşkilati mərkəzləri xaricdə olan qeyri-islam dini qurumları öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmayan hallarda həmin mərkəzlərin nizamnamələrini rəhbər tuta bilərlər. Hazırda qeyri-islam dini qurumlarının böyük əksəriyyətinin, o cümlədən Rus Ortodoks, Katolik, Lüteran, Gürcü-ortodoks kilsələrinin dini mərkəzləri xaricdə yerləşir və bu kilsələrdə, eləcə də protestant və yəhudi dini icmalarında dini ayinlərə rəhbərlik edən din xadimləri xaricdəki mərkəzlərdən təyin olunurlar.

Bundan əlavə Azərbaycanda mövcud olan dini mərkəz və idarələr xarici ölkələrdəki müvafiq mərkəzlərlə işgüzar əlaqə saxlayır, beynəlxalq dini tədbirlərdə yaxından iştirak edirlər.

Dini icmalar və ibadət evləri ilə yanaşı, respublika ərazisində xristian və yəhudi dini tədris müəssisələri, o cümlədən ortodoks kilsələri yanında bazar günü

məktəbləri, protestant icmalarının Bibliya kursları, yəhudilərin ivrit dilini, yəhudi dini və mədəniyyətini öyrətmə kursları və s. fəaliyyət göstərir.

Ötən müddət ərzində dini ədəbiyyata rəy verilməsi proseduru olduqca sadələşdirmişdir. Eyni zamanda, dini ədəbiyyatın və dini əşyaların ölkəyə gətirilməsinə nəzarətin milli azlıqlara mənsub şəxslərə mənfi təsir göstərməsi halı müşahidə olunmamışdır.

Azərbaycan Respublikasının din sahəsində apardığı siyasət, cəmiyyətdə dinin müxtəlif formalarda mövcudluğunu nəzərə alaraq, fikir, söz və vicdan azadlığı üzərində qurulub. Eyni zamanda dövlətin din sahəsindəki siyasəti beynəlxalq hüququn prinsiplərinə və normalarına, Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq müqavilələrə, ölkə Konstitusiyasına və digər normativ hüquqi aktlara əsaslanır.

Bütün müasir demokratik dövlətlər kimi, Azərbaycan Respublikası fikir, söz və vicdan azadlığı prinsiplərini gündəlik həyatda təmin etməyə və qorumağa çalışır. Bu sahədə görülən işlər həyatın ən vacib elementlərindən biri kimi, Azərbaycan Respublikası Hökumətinin diqqət mərkəzindədir. Dövlətimiz ölkədə və dünyada dini azadlıqların qorunması ilə bağlı bütün səyləri dəstəkləyir.

Konvensiyanın 10-cu maddəsinə dair

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 71-ci maddəsinə əsasən Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 11-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında cinayət prosesi hər kəsin qanun və məhkəmə qarşısında hüquq bərabərliyi əsasında həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 11.2-ci maddəsinə əsasən, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar cinayət prosesində iştirak edən şəxslərdən hər hansı birinə vətəndaşlıq, sosial, cinsi, irqi, milli, siyasi və dini mənsubiyyətindən, dilindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, yaşayış yerindən və olduğu yerdən asılı olmayaraq və qanunla əsaslandırılmamış digər mülahizələrə görə üstünlük vermir. Analoji normalar Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 7-ci maddəsində təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 26-cı maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası məhkəmələrində cinayət mühakimə icraatı Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində və ya müvafiq ərazinin əhalisinin çoxluq təşkil edən hissəsinin dilində aparılır. Qanuna əsasən, cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilməyən cinayət prosesi iştirakçılarının cinayət prosesi iştirakçılarna öz ana dilindən istifadə etmək hüququnu izah edilməsi, ibtidai araşdırma və məhkəmə baxışı zamanı tərcüməçinin köməyindən pulsuz istifadə edilməsi, ibtidai araşdırma qurtardıqdan sonra cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallarla tam tanış olmaq və məhkəmədə ana dilində çıxış etmək hüquqlarını təmin etməlidir.

Cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilməyən cinayət prosesi iştirakçılarının hüquqlarının təmin olunması Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi hesabına həyata keçirilir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqan təqdim edilməli sənədləri müvafiq şəxslərə cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dildə təqdim edir.

Konvensiyanın 11-ci maddəsinə dair

Milli azlıq nümayəndəsi olan hər bir şəxsin öz dilində ad, soyad və ata adından istifadə etmək hüququnun təmin edilməsi ilə əlaqədar bildiririk ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 12 may tarixli 79 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Adın, ata adının və soyadın verilməsi və dəyişdirilməsi Qaydaları”nda milli azlıq, azsaylı xalq və etnik qrupların nümayəndələri ilə bağlı heç bir məhdudiyət nəzərdə tutulmamışdır.

Konvensiyanın 12-ci maddəsinə dair

Milli azlıqların mədəniyyəti, dili, tarixi və dini haqqında məlumatlılığın artırılmasının təşviqi

Milli azlıqlara mənsub şəxslərə, onların hüquq və azadlıqlarına, bütün millətlər, xalqlar, irqi, milli, etnik və dil fərqləri olan insanlara hörmətin möhkəmləndirilməsi sahəsində bir çox tədbirlər həyata keçirilmişdir və bu tədbirlər davam edir. Təhsil Nazirliyi Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi ilə birgə “Beynəlxalq humanitar hüququn əsasları barədə biliklərin yayılması” layihəsi çərçivəsində 2007-2008 və 2008-2009-cu tədris ilində müəllimlər üçün müxtəlif seminar və dəyirmi masalar təşkil etmişdir.

2010-2011-ci dər ilində də davam etdirilmiş layihə çərçivəsində “milli azlıqlar”, “insan hüquqları və azadlıqlarına – bütün millətlər, xalqlar, irqi, milli, etnik və dil fərqləri olan insanlara hörmətin möhkəmləndirilməsi”, “bütün millətlər, xalqlar, irqi, milli, etnik və dil fərqləri olan insanlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın, tolerantlığın, dostluğun və bərabərliyin dəstəklənməsi”, “adətlərimiz və qanunlarımız” mövzularında təlimlər keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə “Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarında yaşayan milli azlıqların etnik mədəniyyətinin inkişafına dəstək” layihəsi çərçivəsində həmin rayonlarda silsilə dəyirmi masa və konfranslar təşkil edilmişdir.

Milli azlıqların dillərində nəşr olunan mətbuat orqanlarının tədqiqinə həsr edilmiş “Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların nəşrləri” (Bakı, 2010) kitabı çap olunmuş, milli mədəniyyət mərkəzlərinin, QHT-lərin, KİV nümayəndələrinin, ziyalıların iştirakı ilə kitabın təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

Dərslilər və müəllim hazırlığı

Milli azlıqların dilində tədris aparan təhsil müəssisələri üçün pedaqoji işçilər müvafiq şöbələrin fəaliyyət göstərdiyi kolleclərdə (texnikumlarda) hazırlanır. Məsələn, 1990-cu ildən etibarən Bakı Pedaqoji Kollecinin (texnikum) Qusar filialında “ləzgi dili” və “ləzgi dilinin tədrisi metodologiyası” adlı fənlər kurikulumuna daxil edilmişdir. 1993-cü ildən etibarən Lənkəran və Astara pedaqoji kolleclərində ibtidai sinif müəllimi ixtisası üzrə talış dilində dərslər vəsaitlərindən

istifadə olunur. Hazırda bu təhsil müəssisələrində hazırlanan müəllimlər Quba, Qusar və digər regionlarda pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olurlar. Ləzgi tələbələr Bakı Pedaqoji Kollecinin Qusar filialında müxtəlif ixtisaslar, o cümlədən “ibtidai siniflərdə ləzgi dilinin tədrisi” üzrə təhsil alır. Talış tələbələr Lənkəran Dövlət Humanitar Fənlər Kollecinə və 1000-dən artıq talış tələbə isə Astara Pedaqoji Kollecinə təhsil alırlar.

Milli azlıqların dilində kurikulum, dərslik, lüğət, tədris və didaktik materialların hazırlanması və nəşr olunması ilə bağlı fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsi məqsədi ilə 1989-cu ildə Pedaqoji Elmlər Elmi-Tədqiqat İnstitutunda “Milli azlıqların dilinin tədrisi metodologiyası” adlı xüsusi şöbə təsis edilmişdir.

Milli azlıqların təhsilin sonrakı pillələrində təhsillərini davam etdirməsi üçün daha geniş imkanlar yaratmaq məqsədi ilə milli azlıqların sıx yaşadığı regionlarda bir sıra kolleclər yaradılmışdır. Xüsusilə Astara Pedaqoji Kollecinə, Bakı Sənaye Kollecinin (texnikum) yerli filiallarında və Bakı Qida Sənayesi Kollecinə tələbələrin əksəriyyətini ləzgi, talış, avar, saxur, ingiloy və s. milli azlıqların nümayəndələri təşkil edir.

Konvensiyanın 13-cü maddəsinə dair

Milli azlıqlar üçün özəl məktəblər

Qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında hər bir təhsil müəssisəsi təhsil fəaliyyəti göstərmək üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq icra hakimiyyəti orqanından xüsusi razılıq (lisenziya) almalıdır.

Dövlət təhsil müəssisələrinə xüsusi razılıq (lisenziya) müddətsiz verilir. Azərbaycan Respublikasının hüquqi və fiziki şəxsləri tərəfindən təsis edilmiş bələdiyyə və özəl təhsil müəssisələrinə xüsusi razılıq (lisenziya) beş il müddətinə verilir. Əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər, xarici hüquqi şəxslər tərəfindən təsis edilmiş təhsil müəssisələrinə xüsusi razılıq (lisenziya) üç il müddətinə verilir. Xarici hüquqi şəxslərin, onların filiallarının və nümayəndəliklərinin, əcnəbilərin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslərin öz ölkələrində təhsil fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün aldıkları lisenziyaların Azərbaycan Respublikasında tanınması dövlətlərarası müqavilələrlə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxs kimi dövlət qeydiyyatına alınmış, fəaliyyətinə xüsusi razılıq (lisenziya) verilmiş və akkreditasiya olunmuş təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinə hüquqi təminat verilir.

2010-cu ilin oktyabrında Bakıda yeni özəl yəhudi təhsil kompleksi fəaliyyətə başlamışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iştirakı ilə açılışı olmuş bu təhsil müəssisəsində yəhudi dili, mədəniyyəti, tarixi öyrədilir və bütövlükdə Qafqaz və Xəzəryanı bölgədə yaşayan yəhudi uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Konvensiyanın 14-cü maddəsinə dair

Milli azlıqların dilinin tədrisi

Azərbaycan Respublikasının Təhsil qanununa uyğun olaraq vətəndaşların irqindən, milliyətindən, dini mənsubiyyətindən, dilindən, cinsindən, yaşından, sağlamlıq vəziyyətindən, sosial və maddi vəziyyətindən, peşəsindən, sosial mənsubiyyətindən, yaşayış yerindən, siyasi baxışlarından və əvvəlki məhkumluq halından asılı olmayaraq təhsil almaq hüququ vardır. Vətəndaşlar təhsilin formasını, təhsil alacaqları müəssisəni və tədris dilini sərbəst seçmək hüququna malikdirlər.

Hazırda Azərbaycanda tam ümumi təhsil üç dildə - Azərbaycan, rus və gürcü dillərində aparılır. Milli azlıqların dillərini qorumaq və inkişaf etdirmək məqsədi ilə onların dillərinin orta təhsil müəssisələrində tədrisinə xüsusi önəm verilir. Milli azlıqların kompakt yaşadıkları regionlarda onların ana dillərində təhsili üçün bütün lazımı şərait yaradılmışdır. Milli azlıqların ana dili ibtidai sinif səviyyəsində tədris olunur.

Milli azlıqların dillərinin tədrisi zamanı istifadə edilən tədris planı, kurikulumlar, dərsliklər və digər materialların yenilənməsi və inkişafına daim diqqət yetirilir. Ləzgi (1-ci siniflər üçün), talış, tat, kürd, saxur və xınalıq (2-ci siniflər üçün) dillərində yeni əlifba kitabları nəşr olunmuşdur. Qeyd edilməlidir ki, milli azlıqların dilinin tədris olunduğu bütün məktəblər müvafiq dərsliklər və müəllimlər üçün vəsaitlərlə təmin edilmişdir. Milli azlıqlara verilən təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədi ilə bu yaxınlarda müəllimlər üçün yeni dərs vəsaitləri və lüğətlər nəşr edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərində milli azlıqların dillərinin öyrənilməsi və tədrisi sahəsində ardıcıl iş aparılır. Milli azlıqların dilinin tədrisi ilə bağlı «Azsaylı xalqların yaşadıkları regionlarda fəaliyyət göstərən I-IV siniflər üçün ana dili proqramları çap olunmuşdur.